

KENTSEL MEKANI DÜZENLEME ÖNERİLERİ: MODERN KENT PLANLAMA ANLAYIŞI VE POSTMODERN KENT PLANLAMA ANLAYIŞI

Elif KARAKURT*

ÖZET

Modernite, postmodernite söylemleri, yerküre üzerinde tanık olunan dönüşümleri anlamlandırma yönünde yapılan tartışmalarda önemli bir yere sahiptir. Aydınlanma projesiyle, ön plana çıkan modernizm; ekonomik yapı, kültürel süreçler, politik yaşam başta olmak üzere toplumsal yapının tüm düzlemlerine sirayet etmiş ve 20. yüzyıla değin toplumsal yapının biçimlenmesinde birincil derecede öneme sahip olmuştur. 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra, iletişim-ulaşım teknolojilerindeki gelişmelerle yeniden şekillenen toplumsal yapıda, postmodern söylem akademik tartışmalarda kendine bir yer bulmuştur.

Söz konusu söylemlerin kente bakış açıları ve kentsel mekânın düzenlenmesinde oynadıkları roller çalışmanın temel hipotezini oluşturmaktadır. Modern-postmodern söylemlerin toplumsal yapıda neden olduğu dönüşümlerin, kentsel mekânı yansımalarından hareketle incelenmesinin yararlı olacağı düşünülmüştür.

Anahtar Kavramlar: Modernizm, postmodernizm, kentsel mekân, planlama anlayışı, kent kültürü.

GİRİŞ

Kent; sürekli toplumsal gelişme içinde bulunan ve toplumun, yerleşme, barınma, gidiş-geliş, çalışma, dinlenme, eğlenme gibi gereksinimlerinin karşılandığı, pek az kimsenin tarımsal uğraşılarda bulunduğu, köylere bakarak nüfus yönünden daha yoğun olan ve küçük komşuluk birimlerinden oluşan yerleşim birimleridir (Keleş,1998:75). Tarih içinde çeşitli nedenlerle kentlerin taşıdıkları anlamlar ve fonksiyonları sürekli olarak değişikliğe uğramıştır. Buldukları dönemin siyasal, ekonomik ve kültürel yapısı kentlerin geçirdikleri değişim sürecinde önemli bir yere sahiptir. Bu alanlarda tanık olunan olaylar dolaylı veya dolaysız olarak kentsel yönetim tarzını, kentsel mekânın kullanım biçimini, kentteki kişilerin birbirleriyle olan ilişkilerini etkilemekte ve yön vermektedir.

* Öğretim Görevlisi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu.

Tarih boyunca kentleri düzenleme ve şekil verme konusunda çeşitli düşünceler üretilmiştir. Bu düşüncelerin bir kısmı uygulanma fırsatı bulmuş, bir kısmı ise içinde buldukları zamanın uygun şartları sağlayamaması veyahut bu düzenleme fikirlerinin kabul görmemesi nedenleri ile uygulanma fırsatı bulamamışlardır. İnsanlarının her yıl hızla artan bir oranda kentlerde yaşamaya başladıkları düşünülürse kentsel mekanın düzenlenmesi ile ilgili fikirlerin kazandığı önem anlaşılabilir.

Çalışmanın temelini oluşturan hipotezler şu şekildedir;

Hipotez 1: Toplumun ekonomik, siyasal ve kültürel düzlemde geçirdiği dönüşüm, içinde yaşanan mekanın şekillenmesinde direkt olarak etkilidir.

Hipotez 2: Günümüz toplumsal yaşamında ve kentsel mekanında modern-postmodern söylemlerin sadece birinin egemen olduğu ve diğerinin geçerliliğinin olmadığı savı yanlıştır. Her iki söylemin etkilerinin aynı anda yaşandığı coğrafyalara rastlamak mümkündür.

Yukarıda belirtilen hipotezler doğrultusunda çalışmanın temel amacı; modernizm ve postmodernizm arasındaki ilişki, geçiş ve süreksizlikleri araştırmaktır. Bu çerçevede modernizm ve postmodernizm olguları irdelenecek ve modern-postmodern düşünce sistemlerinin kentsel mekanın şekillenmesinde oynadıkları rol araştırılacaktır. Çalışmada ilk olarak modernizm ve postmodernizm paradigmalarının temel yapıtaşları ve dünyayı anlamlandırma tarzları genel bir çerçevede ortaya konulacaktır. İkinci olarak, modernizm ve postmodernizm olgularının kentsel mekana yansımaları ele alınacaktır. Üçüncü olarak, günümüz kentinin genel bir fotoğrafı tasvir edilecek; kentsel makro formdaki yapılar, toplumsal ilişkiler ve süreçler okunmaya çalışılacaktır. Günümüz kentinde mekanın hangi süreçlerde şekillendiği araştırılırken modernizm ve postmodernizm olgularının yanında, küresel süreçlerin de kent mekanının oluşumuna ve kentte yaşayan kişilerin birbirleriyle ilişkilerine olan etkileri ele alınacaktır. Bu bağlamda üç temel soru sorulacaktır:

- Modern dönem olarak adlandırılan süreçte kentsel planlama anlayışı nasıldır?
- Postmodernitenin kentsel mekana yansımaları nelerdir?
- 21. yüzyıl kentinin mekansal görünümü ve kentteki toplumsal ilişkiler nasıl bir yapıya sahiptir?

I. MODERNİTE OLGUSU

A. MODERNİTE KAVRAMININ ONTOLOJİK YAPISI

Modernizmin başlangıcı ve sonu hakkında kesin bir şey belirtmek her ne kadar yanlış sonuçlar doğurabilecekse de çalışma alanının sınırlarını tespit etmek bakımından yarar sağlayacaktır. Moderniteye ilişkin en önemli sorun, modernitenin

ne zaman başladığı ve kendisini nasıl kurduğudur. Latince’de *modernus* kelimesi, Hıristiyanlık döneminin pagan döneminden farklı bir karaktere sahip olduğunu vurgulamak amacıyla kullanılmıştır. Dolayısıyla modernitenin tarihsel içeriği, kavramın dönemsel kullanışıyla bir arada var olmuştur ve ilk olarak Hegel tarafından ‘yeni dünyayı, *Renaissance*’ ve Reformasyon’u orta çağlardan ve Grek antikitesinden ayırtmak için geliştirilmiştir. Moderniteyle özdeşleştirilen, Alman tarihçilerinin genellikle *Neuzeit* (yeni çağ) terimini kullandıkları tarihsel dönem, 1500 yılından günümüze kadar uzanan bir zaman dilimini kapsar (Çiğdem,2004:65). Modern (*modernus*) kelimesi, eskinin anti-tezi olarak ‘şimdi’ veya ‘şimdiki zaman’ anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, ilk kullanıldığı andan itibaren, ‘modern’ olan bir döneme gönderme yapmış ve bir dönemlemeyi ifade etmiştir (Sarıbay,2004:31). Modernite, Hegel’le beraber ilk ve her şeyden önce zaman bilincinin vücut verdiği bir kültürel durumu ifade eden nosyon olarak sosyal bilim yazınına girmiştir (Sarıbay,2004:30). Modernite çok boyutlu bir fenomendir ve onun çok boyutlu yapısı bir çok modernite teorisinin varlığına zemin hazırlamıştır. Weber’in ‘Fragestellung’u olarak Modernite’ yaklaşımı, ‘Habermas’ın bir proje olarak Modernite’ teorisi, Marx tarafından üretilen ‘kapitalizm olarak modernite’, Tönnies’in ‘Gesellschaft olarak modernite’ olgusu, Simmel’in ‘para olarak modernite’ kavrayışları farklı zaman ve mekanlarda farklı modernite algılamalarının olduğunu kanıtlar.

Modernitenin tarihsel bir perspektifte hangi süreçlerde şekillendiği ile ilgili tartışmalar oldukça geniş bir perspektife sahiptir. Bermann, modernitenin tarihsel olarak biçimlendiğini savunduğu üç aşama üzerinde yoğunlaşır. 16. ve 18. yüzyıllar arasında, bireyleri geleneksel bağlarından koparılmış yeni bir hayat modelini deneyimlemeye zorlayan modernliğin toplumsal formları gelişmiş; Fransız Devrimi siyasal ve iktisadi olarak bu örüntüye katkıda bulunmuş, bireylerin yeni ve bağlayıcı kimlikler edinmesini sağlamıştır. Nihayet modernizasyonla birlikte kapitalizmin ve pazar ekonomisinin yayılması modern deneyimin nihai aşamasını teşkil etmiştir (Bermann,2001:29). Baumann ise, moderniteyi Aydınlanma Projesi’nin ürünü bir kültürel proje, kapitalizmin sonucu olarak toplumsal biçimde yerleşmiş bir hayat tarzı olarak anlamaktadır (Çiğdem,2004:68). Aydınlanma dönemi; modernizm ilkelerinin netleştiği en azından felsefi, sosyolojik ve kültürel temellerinin oluştuğu dönemdir. Aydınlanmanın etkisiyle akıl, ‘rasyonel akıl’ haline gelirken tarih de, ‘insan aklının ilerlemesinin’ tarihi haline gelmiştir. Aklın toplumun temel yapıtaşı olarak kabul edilişi, modernite ile rasyonalite arasında zorunlu bir bağı gerekli kılmıştır. Bu dönemde düşünceler hemen eyleme dönüştürülüyor, eylemler genel ilkelere bağlanıyor, kuramsal ölçütler yapılandırılıyor ve aynı amaç için işbirliği yapıyordu. Böylece Aydınlanma Projesi’yle birlikte modernizmin temel ilkeleri olan; evrenin birliği ilkesi, ilerleme, rasyonalizasyon ve sekülerizm belirginleşmiş oldu. Ortaçağın ussallığına koşut olarak modern ussallık, Tanrı’nın merkezde olduğu yere bu kez özneyi diğer bir ifadeyle insanı yerleştirmiştir. Söz konusu özne yeni otorite olmuştur. Bağımsız bir nesnelere dünyasının üzerinde ve karşısında yer alan özne anlayışı hakimdir (Ankara

Üniversitesi, 2005). Modernite söylemi, aklın gerçek sınırlarını test eden, ölçütlerini tanımlayan bir söylemdir; akıl adına aklın diyalektik tersine çevrilmesinden kaçınmaya teşebbüs eden bir söylem. Akıl ile aydınlanma arasında direkt bir bağ bulunmaktadır. İnsanın kendi aklını kullanma isteği ve cesareti yada başkasının vesayeti olmadan kullanma talebi, aydınlanmayı doğurur. İnsanın aydınlanma istemi rasyonel olma kararıyla belirlenir. Ancak insanın akıldaki istemi, aydınlanmanın ötesine geçer, çünkü ‘akıl ideası’, rasyonel olma, erişkin olma, hayatın kurtulmasındaki özerklik ve sorumluluk istemlerini kapsamaktadır.

Modernizmin iki önemli düşünürü olan Bacon ve Descartes, akıl ideasından hareketle, insandaki iyi bir yargıyı verme ve doğruyu yanlıştan ayırma gücünün insanlığın evrensel, sonsuz ve değişmez ilkelerine ulaşmanın yolu olduğunu ve böylece insanın doğayı kontrol ederek onun üzerinde hakimiyet kurabileceği düşüncesine sahiplerdir. Bacon, doğayı doğrudan tasarlamakla yetinmeyip, kontrol edilmesi için bir yöntem bulmak istemiştir. Bu yöntem, insanın aklını kullanmasıyla ortaya çıkan aydınlanma ile ilintilidir. Descartes’e göre ise, dünya karmaşa değil bir kesinlik taşımaktadır. Bu kesinliğe ulaşmanın anahtarı akıldır. Descartes, insanlığa dünya gerçeklerini yağmalayıp, onun efendisi olabileceği inancını vermiştir (Bozkurt,2005:7).

Akıl, rasyonalite ve rasyonalizasyon, modernitenin tamamlayıcı idealarıdır. Akıl kavramı, modernitenin felsefi istikametini aydınlatır; çünkü ona ihtiyaç duyduğu ruhu ve öz bilinci vermiştir. Modernitede aklın yargılayıcı gücü olmaksızın bireyler, ancak bir *fable* olarak kalırdı. Rasyonalite, modernitenin kendini anlamasını sağlar. Rasyonalizasyon modernitenin kurucu şartı, esası ve vazgeçilmez ilkesidir (Çiğdem,2004:182).

B. MODERNİTE OLGUSUNUN TOPLUMSAL YAPIDAKİ İZDÜŞÜMLERİ

Modernite olgusunun toplumsal yapıdaki etkileri incelendiğinde, karmaşık bir görünüm arz etmekte, geleneksel ile modernitenin farklı birliktelik şekilleri oluşabilmektedir. Modernizmin vaat ettiklerinin bir bedeli olarak gelenekten kopmak, tarihi yıkmak gerekmektedir. Geleceği kurmak için ilk olarak eskiyi yıkmakla işe başlanmalıdır. Bu düşünce insanları zincirlerinden kurtarmak amacıyla bilginin ve toplumsal örgütlenmenin mistik ve kutsal kabuğunu kırmayı hedefleyen seküler bir harekettir. Bu noktada moderniteyi anlama açısından temel bir öneme sahip olan ‘yaratıcı yıkma’ kavramı ön plana çıkmaktadır. Yaratıcı yıkım, modernitenin bünyesinde var olan çelişkilerden türemiştir ve modernizmin temel felsefesi olan ilerleme fikrine, tarihten ve gelenekten kopuşa imkan tanımaktadır. Marshall Berman’a göre; “Modern olmak, bizlere serüven, güç, coşku, gelişme, kendimiz ve dünyayı dönüştürme olanakları vaat eden; ama bir yandan da sahip olduğumuz ve bildiğimiz her şeyi yok etmekle tehdit eden bir ortamda bulmaktır kendimizi. Modern ortamlar ve deneyimlerin coğrafi ve etnik, sınıfsal ve ulusal, dinsel ve ideolojik sınırların ötesinde birleştiği söylenebilir. Ama

paradoksal bir birlikteliktir bu, bölünmüşlüğün birlikteliğidir: Bizleri sürekli parçalanma ve yenilenmenin, mücadele ve çelişkinin, belirsizlik ve acının girdabına sürükler. Modern olmak, Marx'ın deyişiyle 'katı olan her şeyin buharlaşıp gittiği' bir evrenin parçası olmaktır" (Berman,2001:27). Katı olan her şey eriyip havaya karışır, kutsal olan her şey sıradanlaşır ve sonunda insanoğlu kendi hayatının gerçek koşullarıyla ve öteki insanlarla kurduğu ilişkileriyle yüze gelmeye zorlanır (Jencks,1996:83). Modernite, geleneğin normalleştirici işlevlerine başkaldırır ve normatif olan her şeyi reddeder ve direnir. Bu yönüyle modernizm kendinden önceki kültürlerden farklı olarak geçmişte yaşamaktan çok, gelecekte yaşayan bir toplum, daha teknik bir deyimle bir kurumlar bütünüdür (Giddens and Pierson,2001:83).

Modernliğin kavranmasında, doğasındaki dinamiğin kaynaklarının araştırılması son derece önemlidir. Modernliğin dinamizmi, zaman ve mekanın ayrılmasından ve toplumsal yaşam içinde kesin bir zaman-mekan dilimlenmesini sağlayacak biçimlerde yeniden birleşmelerinden; toplumsal sistemlerin yerinden çıkarılmasından ve toplumsal ilişkilerin, bireylerin ve grupların eylemlerini etkileyen sürekli bilgi girdilerinin ışığında düşünsel olarak düzenleme ve yeniden düzenleme sürecinden kaynaklanmaktadır. Mekanik saatin icadıyla zamanın mekandan ayrılması ve standart 'boş' boyutlar haline gelmeleri, toplumsal etkinlik ile bu etkinliğin mevcudiyet bağlamının özellikleri içine 'yerleştirilmişliği' arasındaki bağları kopartıp atar. Bu olgu, yerel alışkanlık ve deneyimlerin getirdiği kısıtlamalardan kurtulmayı sağlayarak çok çeşitli değişim olanaklarının açılmasını sağlar. Zaman ve mekanın ayrılması modern toplumsal yaşamın ayırt edici özelliği olan rasyonel örgütlenme için bir dişli görevi görmesidir. Ayrıca, tüm yerkürenin, bugün çok doğal sayılan haritalara dökülmüş olması göz önüne alındığında, tek bir geçmiş anlayışı artık evrensel hale getirmiştir (Giddens,1998:26). Dakik harita ve kronometreler, aydınlanmanın dünyanın nasıl örgütlenmesi gerektiği konusundaki vizyonunda vazgeçilmez araçlardır.

Modernlik, düzen üzerinde düşünülen bir zamana aittir; bu düzen, dünyanın, insan habitatının, insan benliğinin ve bu üçü arasındaki bağlantının düzenidir. Modernlik, bir düşünce meselesi, bir kaygı konusudur; kendi kendinin farkında olan, bilinçli bir pratik olduğunun bilincinde olan ve durduğu yada sadece yavaşladığı takdirde ortaya çıkacak boşluktan sakınan bir pratiktir (Baumann,2003:14). Modernizmin temel düşüncesi; "anlık olan ve geçip giden ile sonsuz olanın ve değişmeyen birlikteliği"ne (Harvey,1999:23) dayanır. "Geçişlilik kültürü (tapınması). Lefebvre'ye göre modernitenin özü budur" (Lefebvre,1998:86). Modernin 'şimdi' anlamına gelen epistemolojisi, onun söz konusu 'özü'nü daha açık hale getirir. Modern olan hep geçicidir (ephimeral): Kendisi dahil hiçbir şeyi kalıcı kılmaz, her şeyi geçici hale sokarak stratejik olarak konumlandırır (Sarıbay,2004:35).

Modernizmin bilgi anlayışına göre ise, sadece doğru ve yanlış olan vardır. Modernizm bu iki uç arasında gidip gelir, bu ikisinin arasında orta bir nokta

olamaz. Modernizm’de “ ‘hem o, hem bu’ düşüncesi yerine ‘ya bu, ya o’ ” (Berman,2001:40) düşüncesi vardır. Modernizmin bu düşüncesi toplumsal yapının düzlemlerine yansımaktadır.

Modernizmin felsefesinin yansımaları özellikle kentlerde kendini göstermiştir. Modernizmin pozivist-teknoantrik, bilginin ve üretimin standardirilasyonu, doğrusal ilerleme ve rasyonel planlama anlayışı sanayi devrimiyle birlikte hızla büyüyen kentlerde varlığını ortaya koymuş ve gelişmiştir.

II. MODERNİZM VE KENT

A. MODERN DÖNEM KENT ALGILAMASI

Modernitenin ve kapitalizmin insan yaşamında yarattığı temel dönüşümler; kırsal ilişkilere ve toprağa bağlı bir yaşam tarzına son vermesi, yaşamın kentlerde yoğunlaşması, kent ile kır arasındaki ilişkinin ters yüz edilmesi ve kentin toplumsal yaşamda merkez konuma gelmesi şeklindedir. Kapitalizm, üretimin kırsal bölgelerden koparak kentlerde yoğunlaşmasını kolaylaştıran bir ortamın oluşmasını sağlamıştır. Böylece kent, daha önceki yüzyıllardan farklı bir yapılanma içinde öne çıkmış ve insan yaşamlarının mekansal olarak ana eksenini oluşturmaya başlamıştır (Yırtıcı,2005:83).

Modernleşme sürecinde kentlere bakıldığı zaman, kentsel mekânın kapitalizmin ilkeleri çerçevesinde yeniden şekillendirildiği görülmektedir. Sermayenin akışkanlığını kolaylaştırmak ve birikimini arttırmak yönündeki eğilim beraberinde yeni mekansal düzenlemeler getirmekte, eski çevreler sürekli olarak bir değişim döngüsü içine girmektedir. Mekânın, kapitalist ekonominin gereklilikleri doğrultusunda bir değişim geçirerek niceliksel değerlerinin ön plana çıkması, bulunduğu yer ve coğrafyayla arasındaki bağların gevşemesi modern zamanlara özgü bir mekân olgusu olarak kendisini göstermektedir. Mekansal süreksizliklerin yapısı sermaye tarafından belirlenmekte; sermaye, mekânın bu özelliğini kullanarak, kendi karlılığını arttıracak yeni düzenlemeler ve tanımlamalar yapmaktadır. Modern kent bu düzenlemelerin nesnesidir.

Modernizm, büyük ölçüde kentsel bir olgudur; kentlerin sanatıdır ve doğal meskenini kentlerde bulmaktadır. Kent uygarlığın beşiği, insan aklının en yetkin ürünü olarak kabul edilmektedir. Kent, aydınlanma felsefesinin bir uzantısı olarak insanın doğa üzerindeki zaferinin simgesidir. Toplumsal standardizasyon olarak kent olgusu ise, kırdan kente göç edenlerin kırsal geleneklerini arkalarında bırakarak kente özgü değerlere göre yaşamlarını sürdürecekleri kısacası kentlileşecekleri mekânlar olarak görülmektedir. Kent, modernizm kültürünün oluştuğu ve bunun kente yeni gelen insanlara aktarıldığı yerlerdir. “Kültür, kentlerde öğrenilecek ve yeni kuşaklara iletilecektir. Kente her gelen bireyin bu heterojen ve yoğun ortamda kentli olacağı düşüncesi vardır” (Aslanoğlu,1998:104). Modernizm içinde hep ileri doğru bir gelişme seyredileceği fikri nedeniyle kentte yaşayan herkesin belirli bir zaman içinde kentlileşeceği düşüncesi söz konusudur.

“Modernizm, kente ve kent yaşamına övgüdür; bir anlamda kutsanmasıdır kent yaşantısının. Modernizm için kent insanın, çevresini ve toplumsal ilişkilerini biçimleyebilme, örgütleyebilme gücünün ifadesidir. Bunun için kent, modernizm projesinin, aydınlanma rüyasının temel nesnesidir. Modernistlerin kente bakışları hep işlevsel olmuş ve modernist reformcular her zaman kenti kendi idealleri doğrultusunda, ihtiyaçlarına göre biçimleyebilecekleri bir mekan olarak görmüşlerdir” (Işık,1993:30).

B. MODERN DÖNEM KENT PLANLAMA ANLAYIŞI

Modernistlerin kentleri düşünceleri doğrultusunda biçimlemelerine verilebilecek en iyi örnek belki de; 19. yüzyılın ikinci yarısında İkinci İmparatorluk Paris’inde çalışan Haussmann’ın eski kentsel dokunun tamamen yıkılıp bunun yerine kenti baştan düzenli bir biçimde inşa etme idealleridir. Haussmann’ın eski kent dokusunu yıkması ile modernizmin ideal kent yaratmak gayesi yani modernizmin temel koşulu olan ‘yaratıcı yıkım’ anlayışı arasında bir bağ vardır.

Modernist düşüncede kentler ideal bir tip doğrultusunda tasarlanır, bu yönüyle “modernizm aslında bir kent ütopyasıdır” (Işık,1993:30). denilebilir. Kırdan kente yönelen yoğun göçlerle birlikte tam bir kaos ortamına dönüşen kent mekanını yeniden düzenleme, kötü yönlerinin sökülüp atılması, kentlerin yeniden şekillenmesi anlayışı 19. yüzyılın ikinci yarısı ile 20. yüzyılın ilk yarısında temel bir öneme sahiptir. Bu dönem “evlerin ve kentlerin açık açık ‘içinde yaşanacak makineler’ olarak düşünülebildiği bir dönemdi” (Harvey,1999:46). Bu dönemde modern kent planlama anlayışının temel ilkelerini açıkça ortaya koyan “(CIAM) Uluslararası Modern Mimarlar Kongresi toplanarak 1933 tarihli Atina Bildirgesi’ni kabul ediyordu. Bu bildirme, bunu izleyen yaklaşık otuz yıl boyunca modernist mimarlığın ana çizgilerini tanımlayan belge olacaktır” (Harvey,1999:46). Kongre’de benimsenen ilkelerden en önemlileri şunlardır; evrensel çözümlerin aranması, böylece yöreselliğin ortadan kalkması, sonsuz, farklılaşmamış mekanın elde edilmesi, mevcut teknolojinin mükemmelleştirilmesi, özellikle toplu üretimin desteklenmesi, toplumsal sorunlara ilgi, kentin konut rekreasyon iş ve ulaşımdan oluşan dört işleve ayrılması (Dostoğlu,1996:138).

Modern kent planlama anlayışında; kentlerin düzenlenmesinde bir tek düzelik, homojenlik, ilkelere bağlılık egemendir. Kent kendi içinde; çalışma bölgeleri, oturma bölgeleri, kamusal alanlar şeklinde ayrılmıştır. Modern mimari anlayışının öncülerinden biri olarak kabul edilen Amerikalı mimar Frank Lyord Wright’in sözleri modern planlama anlayışını özetleyici bir niteliktedir; “... modern yapının ‘eskiden olduğu gibi parçaların cansız bir varlık ... birbirleriyle çekişen bir sürü küçük şeyin bir koleksiyonu olmak yerine, tek büyük bir şey’ olduğunu yazar” (Connor:2001:109). Wright ayrıca, yapıları insana ve topluma en iyi hizmet verecek bir form içinde tasarlanmanın gereğinden söz etmektedir. Wright’ın altını çizdiği mimarlık ilkesi, amacı ve işlevi olmayan her şeyden kaçınmak olmuştur. Her yapının insana yararlı bir amacı gerçekleştirmesi söz konusudur ve yapı buna

göre tasarlanmalı, amacı en etkin bir biçimde gerçekleştirecek yapı malzemeleri ve inşaat teknikleri kullanılmalıdır (Şaylan,2002:77).

Modern mimari felsefe, ideal kent kavramı ekseninde mükemmellik, netlik, kesinlik ve çelişkisizlik arayışındadır. Adalet ve eşitliği sağlayabilme ve toplumsal düzeni gerçekleştirmek adına belirli bir estetik zevkten uzak tamamen işlevsel ilkeler doğrultusunda tasarlanmış kentler ve yapılar inşa edilmiştir. Modern mimarinin dayandığı ideoloji, insanlar için yaşanabilir kentler yerine, işlevlerine göre belirlenmiş bölgeler inşa etmeye yöneltmişti. Kentlerde, katı işlevsellikten ötesine önem vermeyen; konutu 'iş dışında kalan zamanda barınmak için kullanılacak yer', bir barınma makinesi olarak gören anlayış hakimdi. Modern mimarinin önemli teorisyenlerinden biri olarak kabul edilen Le Corbusier'e göre; konut bir barınma makinesidir; eğri sokak keçi yoludur, düz caddeler ise insanlar içindir. Le Corbusier, bu felsefenin uzantısı olarak bir mimarın yaratıcılık düzeyini ve yapının estetik değerini insana ve topluma sağladığı faydaya göre değerlendirmektedir.

Modern mimarlık anlayışının uygulamaları; savaşın yıkıntısına uğramış yada eskimiş kentlerin yeniden yapılandırılması ve canlandırılması, kentsel bölgelerin yeniden düzenlenmesi fabrika, hastane, okul vb. kamu binalarının inşası ve özellikle bünyesinde bir huzursuzluk potansiyeli taşıyan işçi sınıflarının konutlarını inşa etmede görülmektedir. "Kentlerin köktenci bir şekilde yeniden yapılanması fikri salt kentsel bunalımı değil, bunun yanı sıra toplumsal bunalımları da çözeceği umudundan esinlenmektedir" (Fishmann,2002:108). Modern kent planlama anlayışında kentlerde, birbirleriyle uyumlu geniş çaplı düzenlemelerin gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu yönüyle modern mimari anlayış kentsel mekanın düzenlenmesinde ideal bir düzeni temsil etmektedir. "Bu ideal kentler, fiziksel çevrenin düzeltimini sağlamanın bütün bir toplumsal yaşamı devrimci bir dönüşüme uğratacağı yönündeki inancın en tutkulu ve karmaşık anlatımlarıdır" (Fishmann,2002:109). Sanayi devrimiyle hızla büyüyen kentlerde bir taraftan pazarın işlerliğine dönük ve toplumsal hiyerarşiyi yansıtacak fiziksel düzenlemeler yapılacak, diğer taraftan da kent içinde yollar, köprüler, operalar, okullar, kütüphaneler, iş merkezleri, fabrikalar, tren istasyonları vb. türden yeni, kamusal işlevi olan büyük yapılar inşa edilecektir (Şaylan,2002:77).

Modern mimarinin felsefesi savaş sonrası Keynesyen ekonomi politikalarıyla da uyumludur. Savaş sonrası dönemde kötüleşen ekonomik koşullara 'sosyal devlet' perspektifi çerçevesinde çözüm arayan devletler, modern mimarinin sosyal konut anlayışını kolayca benimsedi. Ayrıca modern mimari, kent topraklarının kapitalist tarzda verimli bir şekilde kullanılmasına olanak sunmaktaydı. Bir yandan rantın gözetilmesi, diğer yandan da Avrupa'da savaş sonrasında konutsuz kalmış milyonlarca insanın sorunlarına asgari bir çözüm bulunması girişimi neticesinde modern mimari felsefesine uygun kentler belirdi. Betonarme mimarinin sağladığı teknik olanaklarla son derece basitleştirilmiş planlar üzerinde yapılan bu devasa 'sosyal konutlar' çok sınırlı arazi üzerine

kurulabiliyor, değerli kent toprakları ‘sosyal konutlar’a gerektiğinden fazla ayrılmamış oluyordu. Bütün bu gereksinimler, geleneksel yapı teknolojilerinde ve kullanılan malzemelerde de büyük değişimlere yol açmıştır. Demir-çelik, betonarme, cam, asansör sözü edilen yeni malzemelere örnektir.

Modern mimari anlayışın içindeki en önemli eksik ve eleştirilerin yoğunlaşmasının sebebi; modern kent planlama anlayışının “insanlığın bütün özlemlerini cisimleştirmeye yeterli bir efsane olarak etkin makineye tapınmanın yeniden su üstüne çıkması biçiminde, tekelci, bürokratik iktidar ve rasyonelitenin gizliden gizliye kutsanmasıdır” (Harvey,1999:51). Postmodernizmin modernizme yönelttiği eleştirilerin mimari alana yansımalarında anahtar kavramlar; ‘kimlik kaybı’ yada ‘kimliksiz çevreler’dir. Mimari alanda iki temel kaygı göze çarpmaktadır: Birincisi, yapılar ve kentlerin ayrımlanabilir bir ulusal kimlik yada karakter sergilemeyeşine yönelik kültürel kaygı; ikincisi, ulusal olup olmaması bir yana, ortada hiçbir kimliğin, karakterin bulunmayışından duyulan rahatsızlık. İki bakış açısı da kimlik ve karakter terimlerinin ortaya koyduğu ‘ayırt edici nitelikler’ ve ‘fark edilebilir özellikler’ üzerinde durmaktadır (Balamir,2005).

Modern kent planlama anlayışı bu özellikleri nedeniyle sık sık eleştiriye uğramıştır. Modern Mimarlığa yöneltilen eleştiri, Modern Mimarlığın öncüleri tarafından oluşturulan CIAM’da da su üstüne çıkmaya başlamıştır. 1947’de CIAM’ın altıncı kongresinde; işlevsel kentin soyut sterilliği eleştirilmiş ve sosyo-psikolojik gereksinimler vurgulanarak CIAM’ın amacı; insanın manevi ve maddi ihtiyaçlarını tatmin edecek bir fiziksel çevrenin yaratılması için çalışmak olarak belirtilmiştir (Dostoğlu,1996:138). Bu eleştirilere yenilerinin de eklenmesiyle 1960’lı yıllarda yaşanan karşı kültürel hareketlerin etkisi ile de modern kent planlama anlayışı, ağırlığını yitirmeye başlamıştır. Böylece 1968 hareketleri, postmodern kent planlama anlayışının haberciliğini yapmıştır.

III. POSTMODERNİTE OLGUSU

A. POSTMODERNİZM NEDİR?

Postmodernizmin ne olduğuna ilişkin tanımının yapılması yada postmodernizmin nasıl değerlendirileceği 21. yüzyılın en çok tartışılan soruları arasında yer almaktadır. Postmodernizme ilişkin atıflar genel olarak modernizme dayandırılmaktadır. Postmodernizm ile ilgili birbirinden farklı tanımlamalar yada anlamlandırmalara rastlamak mümkündür. Bazı akademisyenlere göre¹ postmodernizm, modernizmden kesin bir kopuşu ifade etmektedir. Modernizm ile aralarında ciddi farklılıkların var olduğu, postmodernizmin modernizmi reddettiği öne sürölmektedirler. Bazı akademisyenler ise²; modernizm ile postmodernizm arasında farklılıktan ziyade bir süreklilik olduğunu kabul etmektedirler. Bu anlamda postmodernizm, modernizmin bağrında özgül bir kriz olarak görölmektedir. Netice olarak; herkesin üzerinde anlaştığı, kesin ve bütünleşmiş bir postmodernizm tanımı mevcut değildir.

Postmodernizmle ilgili olarak hangi savın doğru olduğu tartışmasından ziyade postmodern olguyu anlamaya çalışmak daha yararlı olacaktır. “Bir kavram olarak postmodern sözcüğünü ilk kullanan kişilerden biri İngiliz ressam ve sanat kritiği John Watkins Champman’dır. Champman,1870’li yıllarda Fransa’da ortaya çıkan empresyonist resim akımından daha modern, ona göre daha avangart ³ konumda gördüğü resimleri postmodern olarak nitelemiştir. Daha sonraları bir Alman aydını Rudolf Pannwitz, Birinci Dünya Savaşı sırasında yazdığı bir kitapta Avrupa’nın hümanist değerlerinin çöküşü anlamında postmodern kavramını kullanmıştır” (Şaylan,1999:30). Ayrıca İngiliz tarihçi Arnold Tonybee ‘A Study of History (1947)’ adlı çalışmasında Batı’nın tarihinde dört dönemden bahsetmektedir. Bunlar *Karanlık Çağlar (675-1075)*, *Orta Çağlar (1075-1475)*, *Modern Çağlar (1475-1875)* ve 1875’den günümüze kadar dördüncü aşama ise *Postmodern Çağ’dır* (Best and Kellner,1998:19). Yine postmodern sıfatı, 1971’de Ihab Hassan’ın ‘POSTmodernISM: A Practical Bibliography’ adlı makalesinde sistematik bir biçimde edebiyata ilişkin olarak ele alınmış daha sonra sosyal bilimler, semioloji ve felsefeye girmiştir (Dostoğlu,1995: 46).

Özünde çok anlamlı ve tartışmalı olan postmodernlik düşüncesinin çoğunlukla işaret ettiği şey, her şeyden önce dünyanın ortadan kaldırılmaz çoğulluğunun kabulüdür. Bu çoğulluk, henüz ulaşılmamış mükemmelliğe giden yoldaki geçici er yada geç arkada bırakılacak bir istasyon olmayıp varoluşun kurucu bir niteliği olan çoğulluktur (Baumann,2003:131). Postmodern felsefe basit ama etkileyici bir sorudan güç alır: “Hangi temele dayanarak bir teorik bakış açısını⁴ diğerinden üstün tutabilirsiniz?” (Davey,2001:93) Bu anlayış doğrultusunda postmodern teorisyenler, çoğulluk ve bölük pörçüklüğe verdikleri ağırlıkla totaliteye ve sisteme karşı (modernizme karşı) savaşa girerler. Mikro analize ve mikro politikaya verdikleri ağırlıkla postmodernistler, genellikle makro teoriyi ve makro politikayı reddederler; birey ile tekilliğe verdikleri ağırlıkla birçoğu postmodernist kolektif mücadeleyi ve geniş ölçekli toplumsal dönüşüm olanağını da reddederler (Best and Kellner,1998:268). Bu nedenle postmodern söylemin ne olduğu veya daha doğru bir ifadeyle nasıl toplumsal yapıya sahip olduğu şeklindeki tartışmalar çok çeşitlidir. Kimi akademisyenler için⁵, postmodernizm, modernlik tasarımının sorgulanışı ve modernliğe duyulan inancın yitirilmiş olmasını ifade ediyor, çoğulluk ruhunun var olduğunu, geleneksel bağnazlıklara karşı kuşkuçuluğun arttığını gösteriyor ve nihayet dünyayı evrensel bir bütünlük olarak algılayan ve kesin çözümlerle sorulara tam yanıtlar bekleyen bakış açısının reddini öngörüyor. Postmodernizm için anlam berraklığından çok anlam zenginliği önemlidir; biri yada öteki diyebilmek yerine hem biri hem öteki diyebilmenin yolunu bulmak önemlidir (Çubukçu, 2005). Postmodernizm özneyi adem-i merkezi kılarak çoğul akılcılaştırmanın yolunu açar; böylece bireyci toplumsal düzenlemelere olanak tanır. İçinde bulunduğumuz ‘postmodern durum’da aydınlanma çağının ürünü olan insan anlayışı ile dünya görüşleri bir sarsıntı geçirmektedir. Aydınlanma, Tanrı’nın merkez olduğu kutsal bir düzenden insanın merkez olduğu bir dünya düzenine geçmişti. Postmodernizmde ise, ne

Tanrı ne de insan merkezdir. Merkezless bir düşünce sistemi söz konusudur. Bu sistem içinde insan, tutarlı bir 'akıl', tarihi inşa eden bilinçli bir özne değil, sürekli bir oluş halinde etkileyen etkilenen, çeşitli 'özne konumları'nda konuşan çelişkilere düşen bir kimliktir. Modern düşünce benzerlikleri, karşılaştırılabilir nitelikleri, ayrılıkları merkezleştirirken; postmodernizm farklılıkları vurgulamaktadır (Ankara Üniversitesi, 2005).

Postmodern teori, sınır çizgisini çiğnemeye ve yeni olanın sahasını tasvir etmeye girişmiş olsa da modernlik ve postmodernlik arasında mutlak bir kopuş olduğu konusundaki iddialar ikna edici olmaktan uzaktır. Max Horkheimer'ın terimiyle; biz tamamen yeni postmodern bir toplumsal oluşumdan ziyade geçiş durumundaki bir toplumsal düzen içinde yaşamaktayız. Postmodernizm; iki dünya savaşı, kitle kültürü gibi dünya resminin ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilmektedir, fakat tam anlamıyla tamamlanmış bir proje değildir (Jencks,1987:11). Lyotard postmodernizmin ne olduğunu tarif ederken postmodernizmin henüz tamamlanmamış bir süreç olduğunu şu şekilde ifade etmektedir; postmodernizm modernizmin bir parçasıdır. Fakat postmodernizm, amacında modernizm değildir oluşumunda modernizmdir ve bu oluşum sürekli'dir (Lyotard,1994:156). Yine bir kısım akademisyen⁶ ise, postmodernite söylemine karşı çıkar ve yaşanan dönüşümlerin postmodern kavramı ile ifade edilemeyeceğini; söz konusu dönüşümleri açıklamada modernite söylemlerinin kendi içinde üretilen kavramlarla açıklanabileceğini iddia etmektedirler.

B. POSTMODERNİZM VE TOPLUMSAL YAPI

Postmoderniteyi savunan teorisyenler; bilgisayarlar ve medya gibi teknolojilerin, yeni bilgi biçimlerinin ve toplumsal-ekonomik sistemdeki değişimlerin bir postmodern toplumsal oluşum ürettiğini iddia ederler. Baudrillard ve Lyotard bu gelişmeleri yeni enformasyon, bilgi ve teknoloji biçimleri çerçevesinde yorumlarken, Jameson ve Harvey gibi Neo-Marksistler ise, postmoderni, sermayenin dünya çapında daha yüksek bir derecede nüfuz sağlaması ve homojenleşmesinin damgasını taşıyan kapitalizmin daha yüksek bir aşamasının gelişimi çerçevesinde yorumlamaktadır. Bu koşullar postmodern teorisinin toplumsal, ekonomik ve kültürel temelini sağlar (Best and Kellner,1998:16).

Postmodern durum içinde moderniteye yöneltilen eleştiriler ve gelişmiş batı ülkelerindeki oluşumların saptanması birlikte gerçekleşmektedir. Dünyada özellikle 1970'li yılların ikinci yarısından başlayarak yaşanan ekonomik bunalıma çözüm arayışları kapsamında; yeni teknolojilerin ortaya çıkışı, üretimin yeni biçimlerde örgütlenmesi, üretim sürecinin ayrışması, tüketici grupların farklılaşması şeklinde yapısal dönüşümler gözlemlenmektedir (Aslanoğlu,1998:106). 1970'li yıllardan itibaren yaşanan yapısal dönüşümler ekonomiden, politikaya ve kültüre kadar uzanan geniş bir düzlemde etkili olmuşlardır ve hala etkilidirler.

Postmodernizm olgusu, ilk başlarda gelip geçici moda akımlarından biri olarak değerlendirilmekteydi. Belli bir sistem önerisi olmayan, bütün gücünü modernizme yönelttiği eleştirilerden alan bir tutumun, kalıcı ve etkili akım olabileceğine ihtimal verilmiyordu. Postmodernizm, öncelikle, mimarinin kendisine kazandırdığı görselliğin etkisine dayanarak, yayılma en azından tartışılma olanağı buldu. İlerleyen zaman içinde yalnızca sanat ve edebiyatta bir tavır olmanın ötesinde, dönemsel özelliklerle kolayca birleşen bir hayat tarzı, düşünüş biçimi olarak tanımlanabilecek bir etki gücü kazandı; toplumsal koşullardaki değişime paralel olarak, popüler giyim kuşamın, gündelik davranış biçimlerinin, toplumsal hareket ve politika karşısında takınılan tavrın içeriği halini aldı (Çubukçu, 2005).

Modernizmin günümüz koşullarında geçerliliğini yitirdiği ve 'postmodern çağın başladığı' önermesi esas olarak 1970'li yıllarda, mimarideki yeni eğilimlerle birlikte tartışılmaya başlamıştır. Postmodernizmin en çok tartışıldığı alanların başında mimarlık gelmektedir. Bunun temel nedeni mimarların postmodern olarak nitelendirilen somut ürünler, yapılar ortaya koymalarıdır. Ayrıcalıklı bir estetik dil olarak mimarlık Jameson'un öne sürdüğü gibi, 'geç-kapitalizmle postmodern deneyim arasında en dolaysız ilişki'nin gösterilmesini sağladığı için postmodernizm, tartışmalarda ön plana çıkmıştır. Foucault'ın 19 yüzyılı bir zaman-tarih çağı; 20 yüzyılı ise bir mekan çağı olarak tasvir etmesi ve postmodernizmin temel olarak bir mekan estetiğini yansıttığı görüşü mimarlığın, postmodern tartışmalarında ön plana çıkmasının mantıksal kurgusunu ortaya koymaktadır.

ABD Missouri St. Lois'te 15 Temmuz 1972'de Pruitt-Igoe mahallesindeki bazı binaların dinamitle yıkılması, mimar Charles Jencks tarafından 'modern mimarinin ölümü' olarak selamlanmıştır.⁷

IV. POSTMODERN MİMARLIK VE KENT PLANLAMA ANLAYIŞI

A. POSTMODERN MİMARLIK ANLAYIŞI

Robert Venturi'nin 'Complexity and Contradiction in Architecture' (Mimarlıkta Karmaşa ve Çelişki) adlı kitabının Amerika'da, Aldo Rossi'nin 'The Architecture of the City' (Kentin Mimarlığı) adlı kitabının İtalya'da 1966 yılında yayınlanmasıyla birlikte mimarlık söyleminde yeni bir çığır açılmıştır. Venturi'nin birden fazla anlama referans verilmesini savunan yaklaşımı, Rossi'nin de toplumun belleğinde yer alan tiplerin yeniden yorumunu içeren, kalıcı formların zaman içinde yeni kullanımlara ve anlamlara yol açabileceği düşüncesi mimarlık söyleminde 'postmodernizm' yaklaşımının temellerini atmıştır. Ancak bu kitaplarda 'postmodern' sıfatı kullanılmamış, modern mimarlığa alternatif olabilecek yaklaşımlardan söz edilmiştir (Dostoğlu,1995:47). Postmodernizmin mimarlığa ilişkin ilk bilinçli kullanımı, 1975'te Charles Jencks'in 'The Rise of Post-Modern Architecture' başlıklı makalesinde kullanılmıştır.

Modern sonrası mimarlık akımları incelendiğinde; postmodernizmin savunduğu heterojenlik, çok seslilik, bölünmüşlük düşüncelerine paralel olarak birbirinden oldukça farklı yaklaşımların varlığı dikkat çekmektedir. Bu çoğulcu yapı içinde, her biri farklı görüşleri barındıran, ancak belirli ana ilkeler çerçevesinde belirginleşen iki ana yaklaşım saptayabiliriz: eklettik-popülist yaklaşım ve yeni klasikçi yaklaşım. Eklettik-popülist yaklaşım, Venturi'ye dayanmaktadır. Bu tavrın ilkeleri; netlik, kesinlik ve çelişkisizlik yerine karmaşıklık, belirsizlik ve çelişkileri yansıtan bir mimarlık, tarihten alıntılar, sembolik öğelerin kullanılması, binalarda iç-dış ayrımının vurgulanması şeklinde özetlenebilir. Venturi bu ilkeleri projelerinde; pop-art ve kolaj çalışmalarından esinlenerek geliştirdiği yöresel, ticari değerlere ve önemli sanat ve mimarlık yapıtlarına aynı anda referanslar vererek, birden fazla anlamaya yol açacak şekilde kullanmıştır. İkinci yaklaşım olan yeni klasikçi yaklaşım ise, İtalya'da geliştirilmiştir. Daha 'akademik' ve 'akılcı' olarak tanımlanan bu yaklaşımda pop-art yerine eserler modernlik öncesi nostaljik bir tavır ile ele alınmıştır. Bu yaklaşımı benimseyenler, klasizmin stilinden ziyade rasyonelliğini kendilerine örnek almışlar, modern öğretinin binayı fiziksel işlevlere göre şekillendiren anlayışını reddederek binayı öncelikle düşüncenin bir ifadesi olarak ele almışlardır. Tüketim ve piyasa ile yakın ilişkilere karşı direniş içindirler (Dostoğlu,1995:48).

Postmodern mimari, hem bir ideoloji hem de maddi bir uygulama olarak ifade edilmektedir. Bu şekilde, postmodern mimari, 'gösterge taşıyıcısı' yada postmodern 'anlatım tözü' yaratmak için kapitalist üretim pratikleriyle eklemlenen yeni bir mimari göstergenin hem bir 'içerik biçimi' hem de 'anlatım biçimi' olarak dile getirilmektedir (Gottdiener,2005:179). Postmodern mimarlık, modern mimarlık gibi ekonomik, sosyo-kültürel değişimler paralelinde gelişmiştir. Sanayi sonrası dönemi diyebileceğimiz 60'lar sonrasında 'sanayi toplumunun yerini bilişim toplumu' almış, 'emek / üretim paradigmasından enformasyon paradigmasına' geçilmiştir (Dostoğlu,1995:46). Jencks, postmodern mimarlığın köklerinin iki önemli teknolojik değişimde yattığını ileri sürer: İlk, günümüz iletişim araçları 'alışılmış mekan ve zaman sınırlarını' çökertmiş, böylece hem yeni enternasyonalizm, hem de kentlerin ve toplumların içinde insanların yerine, işlevine ve toplumsal çıkarına bağlı olarak güçlü iç farklılaşmalar yaratmıştır. Daha sonra bu üretilmiş parçalanma mekan içinde toplumsal etkileşimi yüksek derecede farklılaşmış biçimde gerçekleştirecek ulaşım ve iletişim teknolojileri bağlamında ortaya çıkmıştır (Jencks,1996).

B. POSTMODERN KENT PLANLAMA ANLAYIŞI

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yaşanan dönüşümler kentsel mekan algılamalarında dolayısıyla kentsel mekanın biçimlenmesi anlayışında da etkilerini göstermiştir. Sanayi devriminde kentlerin aldığı göçlerden farklı olarak, kentler iletişim ve ulaşım teknolojilerindeki yaşanan gelişmelerle geçmiş dönemlere oranla daha fazla göç alır hale gelmişlerdir. Teknolojik gelişmeler neticesinde mekansal engelleri çok daha rahat aşılır hale gelmiş olması ile kent, gerek ülke içinden

gerekse ülke dışından yoğun bir insan akınıyla karşı karşıya kalmıştır. Aldığı iç ve dış göçlerle birlikte hızlı büyüyen kentlerin nüfusları milyonları, on milyonları ve hatta yirmi milyonları bulabilmektedir” (Karakurt:2002:14). Bu yönüyle dünyanın hızlı bir biçimde kentleştiği söylenebilir. “1950’de nüfusu bir milyonun üzerinde olan kent sayısı 78 iken, 1985’e gelindiğinde bu sayı 258’e çıkmıştır. Birleşmiş Milletler’in tahminine göre 2010 yılında bir milyondan fazla insan barındıran kentlerin sayısı 500’den 2025’te ise 640’dan fazla olacaktır” (Davey,2001:93). Söz konusu göçlerle birlikte kentsel mekanın şekillenme süreçleri farklılaşmıştır, kent yeniden şekillenmeye başlamıştır.

Aldıkları göçler nedeniyle kontrol edilmesi güçleşen kentlerde, mekanları biçimleme anlayışları da bu doğrultuda değişmiştir. Jencks’in öncülüğünde gelişen postmodern mimari anlayış doğrultusunda, hızla büyüyen kentleri tek biçim altına alarak ıslah etme ve onları düzenleme anlayışı ortadan kalkmaya başlamıştır. Postmodern mimariye göre; modern mimarlar birer sanat yapıtı olan planları ürettiler ama kent kendi başına bir sanat yapıtıdır. Yoğun olarak birbiri içine geçmiş yapılar, milyonlarca aklın ve milyonlarca bireysel kararın ürünüdür. Çeşitliliği, kestirilemeyen bir araya gelişlerden ve öngörülemeyen etkileşimlerden doğar. Bir tek kişi üstün yetenekli bile olsa, bu yapıyı kavramayı nasıl umut edebilir ve yine aynı karmaşıklığı içeren yeni bir planı nasıl tasarlayabilir? (Fishmann,2002:125) Bu tarz yaklaşımlar neticesinde, “modern kent planlama” anlayışı günümüz kentinde yerini ‘postmodern kent tasarımı’na⁸ bıraktığı, yönündeki görüşler yükselmektedir. Postmodernite ile birlikte kentsel tasarım alanında mekanı kendi kuramsal verileri doğrultusunda zorunlu olarak parçalara ayıran, bunları farklı mimari üslupların eklektik kullanımıyla bütünleştirerek bir kolaj haline getiren bir tasarım süreci başlamıştır (Zengel,2002:92). Günümüz kentlerinin tasarlanmasında etkili olan postmodernist mimari anlayış, “... kentsel dokuyu zorunlu olarak bölük pörçük görür: geçmiş biçimler üst üste yığılmıştır, günümüz kullanımları (ki bunların bir çoğu gelip geçicidir) bunun üzerinde yer alan bir ‘kolaj’dır. Metropolün tamamını hakimiyet altına almak olanaksız olduğuna göre, kent tasarımı basit bir biçimde bölgesel geleneklere, yerel tarihçilere, tikel istek, ihtiyaç ve fantezilere duyarlı olmayı amaçlar; böylece uzmanlaşmış, hatta büyük ölçüde müşterinin zevkine göre biçimlenmiş mimari biçimler yaratılır: bunlar mahrem, kişileşmiş mekanlardan, geleneksel anıtsallığa ve gösterinin şenliğine kadar uzanabilir” (Harvey,1999:85). Modernizmin tüm uygulama ve ideallerine sırt çevirmiş olan postmodernizm, “her şey olur” sloganı ile tam bir serbestliğe ve ekletisizme varan bir mimari tarz sergilemiştir. “Tarihin içeri alınması” ilkesi, “her şeyin geçerli” olduğu ilkesi ile birleşince postmodern yapılar, tarihten alınmış bir biçimler ve simgeler repertuarını sergilemeye başlamışlardır (Kubat,1996:123).

“Kent planlama açısından bakıldığında postmodernizm, planlama mesleğine yöneltilen en büyük tehdidi oluşturur. Kente parçacı bir yaklaşımla bakan postmodernizmin, her soruna çözüm bulma iddiasındaki planlama çabalarının karşısında yer alır. Postmodernizm için, kent mekanının kendi başına

anlamı vardır ve disiplin altına alınması imkansızdır. Postmodernizm, kenti, çeşitliliğin, farklılığın mekanı olarak görmüş ve bunu ön plana çıkartmıştır. Modernizmin dayattığı ulusal kültür, ulusal kimlik ve ortalama insan ihtiyaçlarının giderilmesine yönelik büyük projelerin aslında bizlere öğretilen bir kurgu olduğu, tek bir kültür ve tarih olmadığı gibi, insanların ihtiyaçlarının çok farklı olabileceği postmodern uygulamalarla ifade edilmeye çalışılmıştır. Postmodernizm kentte yaşamımızı sağlayan haritayı elimizden almış ve sağlam bir referans noktası olmayan haritasız kentler yaratmıştır” (Özbek, 2005).

Modern mimari anlayışta mimari yapıt, ne ölçüde işlevsel yada ne ölçüde amacına hizmet ediyorsa o kadar başarılı ve güzel sayılmaktaydı. Binanın formu ve kullanılan malzemesi ikinci sırada gelmektedir. Modern mimariye karşı çıkan postmodern anlayışa göre, işlevselliğin tanımı yapılamayacağından anlamını yitirmiştir. Üstelik günümüz koşullarında işlevselliğin evrensel tanımını yapmak kolay değildir; böyle bir tanım için, herkes tarafından doğru kabul edilen bir kuram yada düşünce sistemine gerek vardır. Bu ise postmodern söylem için olanaksızdır, evrensel doğru yoktur; doğru, zaman ve yer (uzay) boyutları ile sınırlıdır (Şaylan,2002:98). Modern kentsel mekan algılayışı ile postmodern mekan algılayışı arasındaki belki de en büyük ayrım; modern mekan algılayışı, mekanı düzenlemede toplumsal amaçlar çerçevesinde hareket ederken, postmodern mekan algılayışında ise mekan, her türlü toplumsal bağ ile ilintisiz olarak, söz konusu güzelliği kendisi için bir amaç edinmiş bir anlayışla tamamen kendi içinde bağımsız bir şey olarak görmesinde yatar. Postmodern mimariye göre sanatçı (mimar) kitlenin de beğenisine cevap verecek şekilde mimari formu belirlemede tam bir özgürlük içinde olmalıdır. Elbette mimarın özgürlüğü pazar mekanizmasıyla sınırlandırılmış bulunmaktadır.

Modern dönem kentler ile postmodern dönem kentler arasındaki ayrım Oğuz Işık'ın ifadeleriyle daha iyi ortaya konulabilir. Işık'a göre; “Postmodernizm, kenti bir bütün olarak görmemizi sağlayan mantıksal temelleri ortadan kaldırmıştır. Modernizmin kenti, uçaktan görmesine karşılık postmodernizm kenti bir anlamda sokakta yürüyen kentli insanların gözleriyle görmemizi sağlamıştır. Bu kent, her türlü bütünlüğünden koparılmış, parça parça olmuş algılanan bir kenttir. Bu bakış içinde kent, sokakta yürüyen insan gözüyle algılanan parçaların özgüllüğü içinde görülür. Üstelik bu parçalar, bir bütünü parçaları değil, kendi başlarına anlamı olan birimlerdir; dolayısıyla da postmodernizm kente bakışında, kent parçalarının birbirine bağlayıcı bir mantık da aramaz” (Işık,1993:32).

Postmodern dönemde kent algılamalarının temelinde de bu parçacılık anlayışı yatmaktadır. Postmodernizmin modern dönemdeki kent planlama anlayışına karşı çıkışındaki temel bağlam, modern mimari anlayışın çoğulculuğu ret etmesi, kentleri tek tipleştirilmesi, kent üzerinde hakimiyet kurma düşüncesinde yatar. Oysa postmodern kentsel mekan düzenleme anlayışı; “...kentsel süreci ‘anarşik’ ve ‘değişim’in bütünüyle ‘açık’ durumlarda ‘oyun’ oynadığı denetlenemez ve ‘kaotik’ bir şey olarak görme eğilimindedir” (Harvey,1999:58).

Postmodernizm, kentsel sorunlara bağlamsal yanıtları, ironik tasvirleri, farklı stratejileri içerir bunun yanında ayrıca postmodern mimari kentlerde farklı zevklerin varolmasına yardımcı olmuştur. Özellikle 1980'li yıllardan günümüze kadar uzanan süreçte postmodern yapılar oldukça etkileyicidir, kolajın sınırları gösterilerek bir kent stratejisi olarak erdemlerini ortaya koymuştur ve koymaktadır (Jencks,1987:274).

V. 21. YÜZYIL KENTLERİNİN GÖRÜNÜMÜ⁹

Günümüzde kentsel mekanın düzenlenmesinde tek başına ne modern kentsel mekan düzenleme algılamaları ne de postmodern kentsel mekan düzenleme algılamaları egemendir. Dolayısıyla kentsel mekanın şekillenmesinde sadece birinin geçerli olduğunu iddia etmek doğru bir söylem olmayacaktır. İçinde bulunduğumuz dönemde kentsel mekanın yapılanması irdelendiğinde, modern kent planlama anlayışı, postmodern planlama anlayışı ve küresel süreçlerin karşılıklı etkileşimlerinin 21.yüzyıl kentini şekillendirdikleri görülmektedir.

Günümüz kentlerinde; kentsel makro formun, uzun dönemler için (15-20 yıl veya daha uzun) hazırlanan ve kentsel mekan düzenleme ilkelerinin belirlendiği genelde 'stratejik gelişim planı'¹⁰ olarak adlandırılan planlarla şekillendiği görülmektedir. Bunlar dışında -makro düzeyli plan karar ilkelerine aykırı olmamak kaydıyla- kent bölgelere ayrılmakta ve mikro politikalarla mekan düzenlemeleri gerçekleştirilmektedir. Bu uygulamanın sonucu olarak, kentlerin farklı bölgelerinde farklı mekan düzenlemelerine rastlanılmaktadır. Yine kentin belirli bölgeleri -özel mülkiyet alanları- kişisel zevkler doğrultusunda, küçük planlar çerçevesinde şekillenmektedir Bu şekillenme süreci kentsel mekanın her düzleminde karşımıza çıkabilmektedir.

Özellikle yaşam bölgelerinde belirgin olarak ortaya çıkan farklı mekansal düzenlemeler ve mimari tasarımlar, mekanda parçalanma yanında kentsel yaşamda da bir parçalanmanın hem nedeni hem de sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Tikel isteklerin yarattığı baskıyla kentsel mekan yeniden şekillenirken diğer yandan kent parçalanmaktadır; mekanın parçalanması ve birbirlerinden ayrılmalıyla aynı kent içinde yaşayan kişiler birbirlerinden uzaklaşmaktadırlar. Kişilerin yaşam mekanlarının ayrılması, toplumsal gruplar arasındaki uçurumun açılması ve farklı toplumsal grupların birbirleri ile olan iletişimlerinin azalmasına neden olabilmektedir (Karakurt,2002:15-16). Bu durum özellikle, üst gelir gruplarının yaşam alanlarını kentin diğer bölgelerinden ayırma uğraşları içinde belirginleşmektedir. "Şehirlerde her zaman işlevsel, kültürel ve konum bölünmeleri görülür, fakat günümüzde bölgeler arasında farklılıklar büyümekte, bölgeler arasında hatlar -duvarlar- sertleşmektedir. Duvarlar, (gerçek veya sembolik olarak) insanı herhangi bir diğerinin duyması, tanışması ve görmesinden korur; onları diğerlerinden tecrit eder ve diğerlerini dışarıda bırakır"(Marcuse and Kepmen, 2000:250).

21. yüzyıl kentine bakıldığında ortaya çıkan tablo şu şekildedir; “Yeni kent, merkezini yitirmiş, geniş çevre yollarıyla bölgeler arası hareketliliğin mekanı olmuştur. Fakat bu hareketliliğe rağmen, kentte birbirinden kopuk, birbirine yabancı alanlar artmaktadır. Bu yabancılaşma sonucunda insanlar kendi içlerine kapalı yeni cemaat türleri oluşturmuşlardır. Yaşanan toplumsal parçalanma, kentte güven ve emniyeti yok etmektedir. Kentin sokaklarında, metrolarında her an, her şeyle karşılaşabilirsiniz. Sokaklar artık garantisiz, sosyal güvenceden yoksun insanların mekanlarıdır” (Su,1995:47). Kentin kamusal alanlarının ise; boşaltıldığı ve kişilerin duvarlar içinde yer alan özel yaşamlarına çekildiği görülmektedir. Duvarlar arasında, kendileri gibi olan diğer insanlarla birlikte yaşayan birey, evinde kendini daha güvenli hissetmektedir. Yani 21 yüzyıl bireyleri, kendileri ile benzer toplumsal sınıfların oturdukları homojen yaşam bölgelerinde yaşamayı tercih eder duruma gelmişlerdir. “Kentsel yaşamımızı, farklı kimliklerin bulunmadığı, bulunsa da nötrleştirebileceği sosyo-kültürel ‘getto’larda yani bize benzeyenlerin arasında ve kendimizi ‘evde’ hissettiğimiz mekanlarda düzen ve güven arayarak sürdürüyor gibiyiz” (Diken,1997:72). Böylece özel zevklere göre şekillenmiş mekanların içerisinde yaşam devam eder. Kişilerin yaşamlarının geçtiği mekanlar arasındaki duvarların yükselmesi toplum içindeki parçalanmayı da beraberinde getirir, fakat mekansal bölünmeler direkt olarak toplumsal bölünmelerin sorumluları değildir, yalnızca toplumsal bölünmelerin yaratımına yardımcı olurlar.

Küresel süreçlerin etkilerinin yoğunlaştığı 21. yüzyılda zaman ve mekan algılamalarının değişimi ile kent mekanının sınırlarının belirginliği de yitirilmiştir. İletişim ve ulaşım alanındaki teknolojik gelişmeler ve hız kazanan yol yapım süreçleriyle artık kent içinde yaşamaya gerek kalmamıştır, kentlerin çeperinde inşa edilmiş temiz, güvenli ve homojen bölgelerde yaşamak daha kolay hale gelmiştir. Böylece banliyöleşme süreçleri hızlanmıştır. 19. yüzyıl ve 20. yüzyılın başında kent merkezine yönelen göçler artık rotasını değiştirmiş gibi gözükmektedir. Banliyöleşme süreci çok daha hızlı bir gelişim çizgisine sahiptir olmuştur. Hatta “...metropolitan alanların banliyö bölgeleri şehirlerin merkezinden daha hızlı bir şekilde büyümektedir. Gerçekte, bir banliyö nüfus büyümesinin önemli bir bölümü şehir merkezinden direkt olarak temin edilmektedir ” (Hawley,1971:178).

21. yüzyıl kentinde özellikle farklı toplumsal gruplar arasında belirgin hale gelen mekansal ayrılaşmanın¹¹ temel nedenlerinden birisi; küresel süreçlerin etkisiyle kentlere yönelen aşırı göçlerin neticesinde kentte bilinmeyen olgusunun giderek artmasıdır. Böylece ‘şehir çeşitlilik üzerinde yoğunlaşmıştır’ (Sassen,2000:142). Richard Sennett’in ‘Kamusal İnsanın Çöküşü’ adlı kitabında belirttiği gibi; “... şehirler insanlarla doldukça, insanlar birbirleriyle işlevsel bağlarını yitirmeye başladılar. Daha fazla yabancı vardı ve yalıtılmış durumdaydılar” (Sennett,1996:176). Bilinmeyenin verdiği korkuyla yükselen özel yaşam anlayışı sonucunda insanlar bu çılgın kalabalıktan uzaklaşmakta ve şehirden kaçarak şehir dışında güvenlik sistemleriyle donatılmış mekanlar arayışına girişmektedirler. Günümüz kentinin kaosundan kaçarak, kendileri gibi olan diğer

kişilerle birlikte yaşama isteği içersinde olan bireyler, kent merkezini terk ederek kent çeperinde inşa edilmiş olan banliyölere doğru hareket etmektedirler.

1970’li ve 1980’li yıllardan itibaren küresel süreçlerin etkisiyle yaşanan ekonomik yapıdaki dönüşümlerle kentsel kamusal mekanlar farklı formlarda karşımıza çıkmaktadır: alışveriş merkezleri, temalı parklar, süper marketler, fast-food restoranlar vb. Bu mekanlar, bireyleri içinde bulunduğu ‘yer’den kopartarak kendi şehirlerinde turist olma imkanı verirler. Alışveriş merkezlerindeki mekan düzenlemeleri sayesinde gerçekte bir yerleşim bölgesinde -dünyanın her yerinde olan veya hiçbir yerde var olmayan- geziniyormuş hissi verilmektedir. Alışveriş merkezlerinde esnekleşen çalışma saatleri sayesinde klasik gün ışığına bağlı tüketim alışkanlıkları bırakılarak tüketim çok daha uzun zaman dilimlerine yayılmaktadır. Ayrıca bu mekanlar sokaklar, meydanlar ve parklardan çok daha güvenli yerlerdir; buralara güvenlik görevlileri tarafından üstünüzün arandığı bir girişten geçerek girebilirsiniz. İnsanların bu merkezlerde rahatça dolaşıp tüketim yapabilmeleri için merkeze giren üründen tüketiciye kadar bütün aktörlerin güvenliği önem kazanmaktadır. Bu güvenlik sistemi, satıcıyı ve tüketiciyi yangına, terörist saldırıya ve hırsızlığa karşı korumayı amaçlar. En büyük iddiası kapalı bir kentsel mekan yaratmak olan bu mega alışveriş merkezlerinde, iç mekanlardaki ortak toplanma alanlarının toplam alana oranı çok düşük düzeydedir. Ortak alanlar, salt girişler ve mağazaların birbirine bağlayan sirkülasyon şeritleridir (Tokyay,2005:286). Bu tür mekanlar hiçbir zaman kendilerini ihtiyaçların karşılandığı yerler olarak sunmazlar; her zaman bir dizi eğlence imkanı da içerirler. Böylelikle gerçek tüketimle boş zamanın değerlendirme aracı olan eğlence tüketimi birbirine karışır.

Günümüzde bireyler zamanının büyük kısmını, evinde, iş yerinde ve bu tüketim mekanlarında geçirmektedirler. Böylece diğer kentsel kamusal alanlar renksizleşmeye ve terk edilmeye başlamaktadır. Farklı yerleşim alanlarından gelen insanların, özel sorunlarını kamusal düzleme taşıyarak ve kamusal meseleleri de özel kaygıları haline getirerek, yüz yüze görüşebildiği, tesadüfen karşılaşılabilirdiği, konuşup tartıştığı ya da görüş birliğine vardığı kentsel mekanlar sayı ve hacim olarak hızla küçülmektedir (Baumann,1999:29).

Tüm bunlar toplandığında ortaya çıkan tablo şu şekildedir; kentsel makro formun oluşumunda modernizm, postmodernizm ve küreselleşme süreçleri karşılıklı etkilidirler. Kentsel düzlemde tüm kenti içine alan planlamalar hala mevcuttur; fakat özellikle özel mülkiyet alanları birbirlerinden kopuk bir şekilde tasarlanmaktadır. Her yapı tek başına bir sanat eseri olarak değerlendirilmektedir ve yapının inşasında en az işlevsellik kadar estetik de dikkate alınmaktadır. Günümüz kenti özellikle toplumsal sınıfların yaşamları arasında parçalanmıştır. Bu durum, kentsel yaşamın tüm mekanlarında karşılaşılabilen bir olgudur. İletişim ve ulaşım alanındaki teknolojik gelişmelerin etkisiyle kentte yaşayan bireyler ‘diğeri’ni görmeden yaşamını sürlebilmektedirler. Böylece farklı toplumsal sınıflar arasındaki paylaşımlar minimuma indirilmektedir. Teknolojik gelişmeye bağlı

olarak dünyanın herhangi bir noktasındaki olaydan anında haberdar olup, aradaki uzaklık farkına rağmen dünyanın öbür ucundaki kişilerle neredeyse anında iletişim kurabilme şansına sahip olabilen kent insanı, hemen yanındaki diğer kişilerle iletişim kuramamakta, kurmamaktadır. Birey, kendisi ile kendisi gibi olmayan diğerleri arasına gözle görülemeyen fakat aşılması oldukça güç duvarlar koymaktadır. İletişim çağında bir iletişimsizlik problemi yaşamaktadır.

SONUÇ

Modern ve postmodern düşünce sistemleri son dönemde en çok tartışılan konular arasında yer almaktadır. Her iki düşünce sistemi ile ilgili özellikle de modernitenin sonu ve postmodernitenin başlangıcı konularında hali hazırda ortak bir görüş birliği bulunmamakta ve tartışmalar devam etmektedir. Fakat kabul edilen bir ortak görüş vardır ki o da; son birkaç yüzyıllık dönem içinde geçmiş dönemlerde örneklerine rastlanılmamış bir şekilde ekonomiden politikaya kültürel yaşama hayatın tüm düzlemlerinde ciddi dönüşümlere tanık olunmaktadır.

Söz konusu dönüşümlerin toplumsal yapıdaki izdüşümleri, mimari yapının görselliğe dayanan niteliği itibarıyla en iyi kentsel mekanda gözlemlenebilir. Bu nedenle modern ve postmodern düşünce sistemlerini anlayabilmede kentlere bakmak bir hayli materyal sunar. Modern kent planlama anlayışının; estetik görünümünden ziyade işlevsellik ilkelerini göz önüne alarak, kenti tek tip düşünce temelinde oturma bölgeleri, iş bölgeleri, eğlence ve rekreasyon alanları şeklinde birbirinden kesin çizgilerle ayırması ve bu bölümleri anayollarla birbirine bağlayan karakterinin başarısız olduğu görülmüştür. Üstelik 20. yüzyılın son yarısından itibaren kentlere yönelen göçlerle, kentlerde bir patlama yaşanmıştır ve bu anlayış çerçevesinde kentsel mekan düzenlemelerinin uygulanamayacağı ortaya konulmuştur. 1970'li yıllardan günümüze kadar uzanan bir dönemde güç kazanan postmodern söylemin, bakış açılarının birlikteliğine izin veren, düşüncelerin yalınlığı ve sadeliğini değil, zenginliğini benimseyen yapısı kentlerdeki çok kültürlü yapının mevcudiyetine imkan tanımaktadır. Böylece aldığı göçlerle kontrol edilmesi güçleşen kentlerde, kentleri tek biçim altına alarak ıslah etme ve düzenleme anlayışı ortadan kalkmıştır.

Postmodern teori sınır çizgisini çiznemeye ve yeni olanın sahasını tasvir etmeye girişmiş olsa da, modernlik ve postmodernlik arasında mutlak bir kopuş olduğu konusundaki iddialar bugün için ikna edici olmaktan uzaktır. İçinde yaşanan toplumsal oluşumlar ve kentsel mekanı yapılandırma anlayışlarının tamamen postmodern söyleme dayanılarak gerçekleştirildiği düşüncesinden ziyade, geçiş durumundaki bir toplumsal düzen içinde yaşamakta olduğumuz daha kabul edilebilir bir olgudur.

Dünyada yaşayan kişilerin, hızla kentlere göç ettiği ve büyük bir çoğunluğunun artık kentlerde yaşadığı düşünülürse yani dünyanın kentleştiği olgusu göz önüne alınırsa kentsel mekanın yapılanmasının önemi daha iyi anlaşılacaktır. İletişim ve ulaşım teknolojilerindeki değişime paralel olarak zaman

ve mekan algılamaları, dolayısıyla bireylerin dünyayı anlamlandırma tarzları da değişmiştir. Sürekli değişen dünyada, bu kaygan zeminde kültürler arası çoğulculukla barışık, tüm değerleri bir arada yaşatabilme cesaretine sahip, yeni ve yaratıcı tasarımları bünyesinde taşıyabilen bir mimari anlayışa her zamankinden daha fazla ihtiyaç vardır. Kentler ister modern bir bakış açısıyla isterse postmodern bir bakış açısıyla yapılandırılınsınlar, önemli olan kentlerde yaşayan kişilerin insana yaraşır mekanlarda yaşamaları ve kenti var eden kültürel zenginliği bünyelerinde barındırabilmeleridir. Kent mekanını yapılandırılma süreçlerinde, teknolojik gelişmelerin sağladığı avantajlardan yararlanarak oturma bölgeleri, iş bölgeleri, eğlence ve yaşam bölgelerini inşa etme yanında; kenti kent yapan farklı kişilerin bir arada bulunabilecekleri, ortak bir paylaşım sergileyebilme imkanlarına erişebilecekleri bir mimari anlayış da egemen olmalıdır. Unutulmamalıdır ki, kent; yabancılarla birlikte olma, farklı kültürleri öğrenme, yabancılarla ortak bir şeyler paylaşma yeridir, yani toplumsal yaşamın yeridir. Birbirinden farklı kültürlerin bir araya geldiği mekan olduğu için kent, her zaman içinde belirli bir parçalanma potansiyeli taşıyacaktır, fakat önemli olan bu farklı kültürleri bir arada yaşatabilecek ve ortak bir paydaşında bulunabilecekleri kentler yaratmaktır. Bu noktada mimarinin üzerine oldukça önemli görevler düşmektedir.

NOTLAR

¹ Lyotard, Baumann, Derrida, Baudrillard postmodernizmi, modernizmden kesin kopuş olarak kabul etmektedirler.

² F. Jameson'un "geç kapitalizmin mantığı", A. Huyssen'nun "neo-modernizm", Marc Argue'nun ise "üst modernizm" kavramlaştırmaları bunun örnekleridir.

³ Avangard, özerkleşmiş ve kurumsallaşmış sanata karşı geliştirilen bir mekanizmadır. Sanatla hayatın buluşması yolu ile sanatın içinden hayatı dönüştürmeyi amaçlayan bir alternatiftir (Mimarlık Dergisi, 2006).

⁴ Söz konusu teorik bakış; modernizmin düz çizgisel bir yapıya sahip olan ilerlemeci bakış açısının yönünü çizdiği 'Batı' söylemidir.

⁵ Bu akademisyenlere örnek olarak Jencks ve Fishmann verilebilir.

⁶ Örneğin 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren tanık olunan değişimleri Giddens 'geç modernlik', Beck 'düşünümsel modernlik' kavramlarıyla tanımlamaktadırlar.

⁷ Mimarlıkta modernizm ve sonrası tartışmalarında modernizmin öldüğü iddiaları Jencks tarafından bu olayın saatini tanımlayacak kadar detaylandırılmıştır. Modern Mimarlık, St. Louis Missouri'de Pruitt-Igoe bloklarının 15 Haziran 1972 saat 15:32'de dinamitlenmesiyle ölmüştür. Bu bloklar 1952-1955 yılları arasında Japon asıllı ABD'li ünlü mimar Minoru Yamasaki tarafından tasarlanıp inşa edilmiş, American Institute of Architects tarafından ödüllendirilmişti (Dostoğlu,1996:136).

⁸ Bu kavramı David Harvey, "Postmodernliğin Durumu" adlı kitabında kullanmaktadır. Postmodern mimarinin modern dönemlerin aksine kenti bir bütün olarak değil de parçalanmış bir şekilde görmeleri neticesinde bütünsel bir planlama kavramı yerine tasarım kavramını kullandığını ifade eder (Harvey,1997:84). Kentsel tasarım kavramını kullananlardan bir diğeri de İlhan Tekeli'dir. "Makro ölçeklerde estetik yargıların önemini yitirdiği ... ölçeklerde ... *kentsel tasarımın* geçerli olduğu söylenebilir" (Tekeli,2001:246).

⁹ Çalışmanın bu bölümünde irdelenen kentler 'batı' kentleridir. Modernite ve postmodernite kavramları, batı menşeli oldukları için; bu kavramlarla 'doğu' kentlerinin irdelenmesi eksik veya hatalı olabilecektir.

¹⁰ Bu planların isimleri ülkelerin planlama sistemlerine bağlı olarak değişebilmektedir. Çevre düzeni planı, yapısal planlar, vb.

¹¹ Kentsel mekanda toplumsal gruplar arasında belirgin hale gelen mekansal ayrılaşma Fainstein tarafından 'bölünmüş şehir', Castells ve Mollenkopt tarafından ise 'ikili şehir' olarak tarif edilmektedir (Rennie and Kim,1999:56-57)

KAYNAKÇA

- AKBALIK, E. (2004), “Tüketim Kültürünün Etkisinde Değişen Kentsel Yaşam Biçimleri ve Küresel Kentler: İstanbul Örneği”, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Ankara Üniversitesi, İnternet Adresi: <http://www.education.ankara.edu.tr/sozer/pmoder.html>, Erişim Tarihi: 10.04.2005.
- ASLANOĞLU, R. (1999), “Küresel İle Yerel Etkileşiminde Kent Kültürü ve Bursa”, **Bursa Defteri**, 1, ss. 12–22.
- ASLANOĞLU, R.(1998), **Kent Kimlik Küreselleşme**, Asa Kitabevi, Bursa.
- BALAMİR, Aydan, “Çağdaş Mimarlık Mimari Kimlik Temrinleri II: Türkiye’de Modern Yapı Kültürünün Bir Profili”, İnternet Adresi: <http://www.mimarlarodasi.org.tr/mimarlikdergisi/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=26&RecID=260> , Erişim Tarihi: 10.04.2005.
- BAUMAN, Z. (2003), **Modernlik ve Müphemlik**, Çev.: Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- BAUMAN, Z. (1999), **Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları**, Çev.: Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- BERMAN M. (2001), **Katı Olan Herşey Buharlaşıyor**, Çev.: Ümit Altuğ, Bülent Peker, İletişim Yayınları, İstanbul.
- BEST S. and D. KELLNER (1998), **Postmodern Teori: Eleştirel Soruşturmalar**, Çev.: Mehmet Küçük, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- BİLGİN, İhsan, “Modernizmin Şehirdeki İzleri”, İnternet Adresi: http://www.uzaklar.net/html/modernizmin_sehirdeki_izleri-i.html , Erişim Tarihi: 10.04.2005.
- BOZDOĞAN, S. (2002), **Modernizm ve Ulusun İnşası: Erken Cumhuriyet Türkiye’sinde Mimari Kültür**, Metis Yayıncılık, İstanbul.
- BOZKURT, V. (2005), **Endüstriyel Ve Post-Endüstriyel Dönüşüm**, Alfa Yayınevi, Bursa.
- CALLINICOS, A. (2001), **Postmodernizme Hayır: Marksist Bir Eleştiri**, Çev.: Şebnem Pala, Ayraç Yayınevi, İstanbul.
- CONNOR, S. (2001), **Post-Modernist Kültür**, Çev.: Doğan Şahiner, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- ÇİĞDEM A. (2004), **Bir İmkan Olarak Modernite: Habermas ve Weber**, İletişim Yayınları, İstanbul.

- ÇUBUKÇU, A. “ Kapitalizmin Değişen Derisi: Postmodernizm”, Internet Adresi: <http://www.evrenselbasim.com/od/yazi.asp?id=318>, Erişim Tarihi: 10.04.2005.
- DAVEY, P. (2001), “Postmodern Kent”, **Mimarist Dergisi**, 3, ss. 52-60.
- DİKEN, B. (1997), “Richard Sennett, Kamusal Yaşam ve Kent”, **Birikim Dergisi**, 88-89, ss. 35-41.
- DOSTOĞLU, N. (1995), “Modern Sonrası Mimarlık Anlayışları”, **Mimarlık Dergisi**, ss. 22-28.
- DOSTOĞLU, N. (1996), “Modern Mimarlık’ın Dönüm Noktası: Team 10- Louis Kahn”, **Yapıdan 9 Seçmeler**, Yem Yayınları, İstanbul, ss. 135-148.
- EAGLETON, T. (1999), **Postmodernizmin Yanılsamaları**, Çev.: Mehmet Küçük, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- GIDDENS, A. and C. PIERSON (2001), **Anthony Giddens’la Söyleşiler: Modernliği Anlamlandırmak**, Çev.: Serhat Uyurkulak, Murat Sağlam, Alfa Kitabevi, Bursa.
- GIDDENS, A. (1998), **Modernliğin Sonuçları**, Çev.: Ersin Kuşdil, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- GOTTDIENER, M. (2005), **Postmodern Göstergeler: Maddi Kültür ve Postmodern Yaşam Biçimleri**, Çev.: Erdal Cengiz, Hakan Gür, Arhan Nur, İmge Kitabevi, Ankara.
- FISHMANN, R. (2002), “20.yüzyılda Kent Ütopyaları: Ebenezer Howard, Frank Lloyd Wright, Le Corbusier”, Der., Çev.: Bülent Duru, Ayten Alkan, **20. Yüzyıl Kenti**, İmge Kitabevi, Ankara.
- HARVEY, D. (1999), **Postmodernliğin Durumu**, Çev.: Sungur Savran, Metis Yayınları, İstanbul.
- HAWLEY, A. (1971), **Urban Society An Ecological Approach**, The Ronal Press Company, NewYork.
- IŞIK, O. (1993), “Modernizm Kenti / Postmodernizm Kenti”, **Birikim Dergisi**, 53, ss. 41-50.
- JENCKS, C. (1987), **The Language of Postmodern Architecture**, Academy Editions, Londra.
- JENCKS, C. (1996), “Yeni Modernler”, Çev.: İpek Gödeli, **Yapıdan 9 Seçmeler**, Yem Yayınları, İstanbul, ss. 68-89.
- KARAKURT, E. (2002), Küreselleşme ve Küresel Yerel Süreçlerde Üst Gelir Grubu Konutu Örneği: Bursa - Bademli”, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

- KUBAT, A.S. (1996), “Disney Dünyasında Postmodernizm”, **Yapıdan 9 Seçmeler**, Yem Yayınları, İstanbul, ss. 122-135.
- LEFEBVRE, H. (1998), **Modern Dünyada Gündelik Yaşam**, Çev.: Işın Gürbüz, Metis Yayınları, İstanbul.
- LYOTARD, J.F. (1994), **Postmodern Durum**, Çev.: Ahmet Çiğdem, Vadi Yayınları, İstanbul.
- MARCUSE, R. and P. KEMPEN (2000), **Global Cities**, Blackwell Publishers, Massachusetts.
- MİMARLIK DERGİSİ, Internet Adresi: <http://old.mo.org.tr/mimarlikdergisi/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=28&RecID=377> , Erişim Tarihi:14.06.2006.
- ÖZBEK, Ramazan, “Modernizm/Postmodernizm ve Kuantum Estetiği”, Internet Adresi: www.kentli.org/makale/modernizm.html, Erişim Tarihi:12.02.2005
- RENNIE, S. and Y.H. KIM (1999), **Globalization and the City**, Addison Wesley Longman Limited Publish, NewYork.
- RITZER, G. (2000), **Büyüsü Bozulmuş Dünyayı Yeniden Büyülemek**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- ROTH, L. (2000), **Mimarlığın Öyküsü: Öğeleri, Tarihi ve Anlamı**, Çev.: Ergun Akça, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul.
- SU, S. (1995), “Postmodern Dönem Semptomları”, **Birikim Dergisi**, 74, ss. 22-31.
- SARIBAY, A.Y. (2004), **Modernitenin İronisi Olarak Globalleşme**, Everest Yayınları, İstanbul.
- SASSEN, S. (2000), **Cities in a World Economy**, Pine Forge Press, California.
- SENNETT, R. (1996), **Kamusal İnsanın Çöküşü**, Çev.: Serpil Durak, Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Kitabevi, İstanbul.
- ŞAYLAN, G. (2002), **Postmodernizm**, İmge Kitabevi, Ankara.
- ŞENYAPILI, T. (1996), **Yeni Sorunlar Eski Çözümler: Kentsel Mekanda Gecekondu Yolculuğu**, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, ss. 345-354.
- TEKELİ, İ.(2001), **Modernite Aşılırken Kent Planlaması**, İmge Kitabevi, Ankara.
- TOKYAY, V. (2005), “Yeni Tasarım Kültürü Işığında Alışveriş Mimarlığı, Gösteri Kültürü”, **Mimarlık Kültür Sanat Yapı Dergisi**, 286, ss. 58-64.
- YIRTICI, H. (2005), **Çağdaş Kapitalizmin Mekansal Örgütlenmesi**, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul.

ZENGEL, R. (2002), “Yeni Bin Yılda Kentsel Açık Mekanlarda Kimlik Arayışı”,
Arredamento Mimarlık: Tasarım Kùltür Dergisi, 4, ss. 90-97.
